

Na de Reformatie kreeg het gasthuis een Nederduits gereformeerde signatuur. Aanvankelijk behield het zijn algemeen karakter, later zou dat veranderen. Het gasthuis ging zich meer toeleggen op de verzorging van armen, vanaf de zeventiende eeuw ging het steeds meer verarmde medewerkers van het Hof van Holland opvangen. Omstreeks 1630 bepaalde het bestuur zelfs dat zij voorrang zouden krijgen vóór alle andere gegadigden. In de Franse tijd raakte het gasthuis in de financiële problemen. Het bestuur besloot het aantal gasten te verminderen tot acht. Daarnaast werd onroerend goed verkocht. Er werd zelfs een fusie overwogen met het in 1773 opgerichte Oude Mannenhuis. De besprekingen mislukten omdat het Oude Mannenhuis volgens de stichtingsakte geen vrouwen mocht opnemen en vijf van de acht gasten van het Sint Nicolaasgasthuis waren vrouwen. In 1848 werd bepaald dat alleen vrouwelijke bewoners zouden worden toegelaten. In de loop van de twintigste eeuw nam het aantal bewoners af. Toen na de Tweede Wereldoorlog de overheid strenge eisen ging stellen aan verpleeghuizen (waaronder het gasthuis ook viel) en uiteindelijk het tekort aan woningen was opgeheven, kwam het einde van het Sint Nicolaasgasthuis in zicht. In 1964 sloot het zijn deuren.

De schrijfster is er goed in geslaagd zowel een algemeen overzicht van de gezondheidszorg in Nederland (en zijn voorlopers) te geven als van de specifieke situatie van de Haagse gasthuizen. Helaas gaat zij in de conclusie niet in op de plaats die deze gasthuizen hebben ingenomen in het geheel van de Nederlandse gasthuizen, terwijl dat juist de centrale vraagstelling van het boek is. De lezer zal dat zelf moeten bepalen.

M. A. de Winter

C. Schriks, *Het kopijrecht 16de tot 19de eeuw. Aanleiding tot en gevolgen van boekprivileges en boekhandelsusanties, kopijrecht, verordeningen, boekenwetten en rechtspraak in het privaat-publiek- en staatsdomein in de Nederlanden, met globale analoge ontwikkelingen in Frankrijk, Groot-Brittannië en het Heilig Roomse Rijk* (Dissertatie Leiden 2004, Meesters in de rechtsgeschiedenis I; Zutphen: Walburg pers, [S. l.]: Kluwer, 2004, 768 blz., €49,50, ISBN 90 5730 259 4).

De ondertitel van dit boek doet het al vermoeden: dit is een grondige, brede studie van Schriks, zelf uitgever van beroep, naar het fenomeen 'kopijrecht' zoals dat in de Republiek in de zestiende tot en met de negentiende eeuw bestond. Bij die ondertitel moet direct ook een kanttekening worden gemaakt. Er wordt daarin gesproken over 'de Nederlanden', maar in feite gaat dit boek vrijwel uitsluitend over de situatie in de Republiek. De specifiek Zuid-Nederlandse omstandigheden — met grotere censuur, en meer overheidsbemoediging in zaken van auteurs en uitgevers — blijven buiten beschouwing.

Over het kopijrecht in de Republiek valt in dit boek veel te leren, hoewel het tijd en moeite vergt om de opzet van de studie te doorgronden. Duidelijk is dat in de Republiek niet het 'auteursrecht' zoals we dat nu kennen, maar het 'kopijrecht' uitgangspunt was van wetten rond de reproductie van (letterkundige) teksten. Drukkers en boekverkopers hadden, in veel grotere mate dan auteurs, rechten over teksten, omdat zij de middelen en mogelijkheden tot reproductie in handen hadden. In feite ontstonden er in de periode waarover deze studie gaat pas rechten op een tekst als deze in druk verschenen was. Van de zestiende tot de negentiende eeuw was er voortdurend discussie over de regulering van dit proces. Wat kon als 'intellectueel eigendom' aangemerkt worden, wie was er eigenaar van dit eigendom, en hoe dienden overheid, drukker/boekhandelaren en auteurs hiermee om te gaan?

Het zijn interessante vragen, die Schriks deels in het terrein van de rechtsgeschiedenis doen belanden, en deels in het terrein van de boekwetenschap. Dat is mogelijk ook de oorzaak van het wat ondoordringelijke karakter van het boek. Vanuit de rechtshistorische invalshoek wordt de kwestie 'eigendomsrecht' gevolgd en belicht, terwijl vanuit boekwetenschappelijk oogpunt de ontwikkeling van kopijrecht naar auteursrecht het meest interessant is. Daar komt, als vertroebelende factor, Schriks neiging tot volledigheid bij: zijn boek bevat niet alleen antwoord op de rechthistorische en boekwetenschappelijke vragen, maar bestaat daarnaast uit hoofdstukken over de situatie in andere Europese landen, uit opsommingen van resultaten van studies die tot nu toe over het onderwerp 'kopijrecht' zijn verschenen en uit samenvattingen van de bevindingen van elk hoofdstuk. Dat maakt *Het kopijrecht 16de tot 19de eeuw* eerder een naslagwerk dan een leesboek.

Bezwaarlijk aan deze opzet is dat de chronologie van de gebeurtenissen en oorzaak en gevolgrelaties moeilijk in het oog te krijgen zijn. Zo worden in hoofdstuk 1 definities van gehanteerde begrippen gegeven die ronduit a-historisch genoemd kunnen worden, maar die de lezer in de rest van het boek wel houvast dienen te bieden. Op pagina 28 staat bij 'drukker' bijvoorbeeld: 'Een drukker was later voornamelijk iemand die voor eigen rekening of in opdracht van boekverkopers drukte ...'. Die definitie maakt duidelijk dat onder hetzelfde woord in de loop van de eeuwen niet hetzelfde verstaan werd, maar wanneer betekende het woord 'drukker' nu precies wat? Als lezer van *Het kopijrecht 16de tot 19de eeuw* kom je dit niet te weten, en dat is problematisch omdat de evaluatie van het chronologische proces rond 'kopijrecht' nu steeds in handen van Schriks zelf is. Ondanks zijn pogingen om precies en gedetailleerd te werken, blijven er veel vragen over de precieze betekenis van zijn resultaten onbeantwoord.

Dit alles neemt niet weg dat *Het kopijrecht 16de tot 19de eeuw* een informatief boek is, met een grote hoeveelheid instructieve en verhelderende afbeeldingen. Rode draad in de geschiedenis is de vrijheid die drukkers/boekhandelaren in de Republiek hadden. Die vrijheid werd deels, zo wordt uit deze studie duidelijk, mogelijk gemaakt door het ontbreken van wetgeving op het punt van 'kopijrecht'. Het duurde tot 1795 voor er een wet kwam waarin zowel het recht van kopij als het eigendomsrecht was vastgelegd. Voor die tijd waren auteurs overgeleverd aan het fatsoen en de ongeschreven wetten waaraan drukkers en uitgevers zich, vaak in onderling overleg, bepaalden te houden. En ook na die tijd bleek wetgeving geen afdoende oplossing. Het gedoogbeleid van de overheid zette zich nog decennialang voort, terwijl in de omringende landen de wettelijke uitgangspunten steeds dwingender op papier werden vastgelegd en nageleefd. In *Het kopijrecht 16de tot 19de eeuw* schetst Schriks hiervan een interessant beeld, ondanks de genoemde nadelen over de opzet van die studie.

Els Stronks

T. H. M. van Schaik, *Een mooi geloof. Katholieken in Salland vanaf de Reformatie tot 2000* (Publicaties van de IJsselacademie CLXIX; Kampen: IJsselacademie, 2003, 176 blz., €23,-, ISBN 90 6697 157 6).

Pastoor H. W. J. Thielen uit Raalte wilde na een feestelijke maaltijd met gasten nog wel eens opmerken: 'Wat hebben we toch een mooi geloof.'⁽⁸⁾ De auteur blijft niet hangen bij het stereotiepe beeld van de 'gezellige' katholiek. Zijn verhaal is vol van tegenstellingen, zoals we in het vervolg zullen zien. Het boek schetst het katholieke leven in Salland sinds de Reformatie tot heden. Salland, afgeleid van Isala (IJssel), is de regio Kampen, Zwolle, Deventer en Raalte.